

אלימות באמנות

מערך שיעור לשבוע התרבות בתכנית היל"ה 2022 בסימן די לאלימות!

מאת: יורם בלומנקרנץ, רכז אמנות

מקרה בוחן

רבות הן יצירות האמנות שעיסוקן הוא אלימות. פעמים ייצוגיה של האלימות מרומזים ופעמים מפורשים. פעמים תצוגתן של יצירות אמנות מסויימות מהווה מוקד מחאה בטענה שהתצוגה עצמה ואפילו עצם יצירתה של העבודה הן ביטוי של חוסר רגישות ואי התחשבות. דוגמה לטענה כזאת נוכל לראות בציור **ארון פתוח** של האמנית האמריקאית **דנה שוץ**. על השתלשלות הפרשה שליוותה את תצוגתו של הציור בביאנלה (תערוכה דו-שנתית) של מוזיאון וויטני בארה"ב נוכל לקרוא ברשימתה של **נטע אלכסנדר** (עיתון הארץ, 8/4/2017)

"להסיר ולהשמיד!" הציור שמטלטל את ארצות הברית

1. עיינו בציור וקראו את הרשימה המצורפת

ארון פתוח | דנה שוץ, 2016

"להסיר ולהשמיד!": הציור שמטלטל את ארצות הברית

ציור של האמנית הלבנה דנה שוץ המתאר גופה של נער שחור שנרצח במיסיסיפי ב-1955 נרר סערה תקשורתית שכללה עצומה הקוראת להשמדתו והפגנות במוזיאון הוויטני, שבו הוא מוצג

נטע אלכסנדר | התפוח המכני
08.04.2017

ציור של הציירת האמריקאית המצליחה דנה שוץ (40) המוצג בימים אלו בבינאלה לאמנות במוזיאון וויטני שבניו יורק מטלטל בשבועות האחרונים את סצנת האמנות האמריקאית. הציור, המבוסס על תמונה מפורסמת וקשה לצפייה של גופת הנער האפרו-אמריקאי אמט טיל מונחת בארון קבורה פתוח ב-1955, עורר מחאה שכללה "הפגנות שקטות" של מפגינים אשר ביקשו לחסום בגופם את האפשרות להתבונן ביצירה בוויטני וכן עצומה ביוזמת האמנית השחורה **האנה בלאק** אשר קראה להסיר את הציור מהתערוכה - ולהשמידו. בעקבות המחאה, האתרים "ניו יורק מגזין" ו"הפינגטון פוסט" פרסמו התנצלות פומבית של שוץ שהתגלתה בדיעבד כמתיהה מתוכחמת: מישוה פרץ לחשבון החייל של האמנית ושלח בשמה מכתב התנצלות אשר פורסם ועלה לרשת.

כדי להבין את הסערה, אשר מסרבת לדעוך, צריך לחזור לנסיבות הסרגיות סביב מותו של טיל וחשיבותו ההיסטורית. אמט טיל היה בן 14 בלבד כאשר נשלח על ידו אימו לקרובי משפחה במיסיסיפי בקיץ של 1955. הוא הגיע לעיירה קטנה בשם מאני, ולא היה מודע לעומק הגזענות והשנאה של תושביה. לאחר שפגש אישה לבנה, נשואה ומבוגרת ממנו בחנות, טיל שרק לה ולטענתה אף ניסה להתחיל איתה (טענה שאותה היא הכחישה נמרצות מאוחר יותר). פחות משבוע לאחר התקרית נופתו נמשחה מנהר סלהצ', עם כדור בגולגולת, עין חסרה ומצח שנחמץ בצדו האחד.

אימו, מימי טיל, התעקשה להשאיר את ארון הקבורה של בנה פתוח במהלך ההלוויה כדי שהעולם יראה את הנזק שנעשה לצעיר השחור. אלפי בני אדם חיכו ברחובות בדרום שיקגו לצפות בגופה ויותר מ-2,000 השתתפו בהלוויה. Jet, מגזין שחור פופולרי, פרסם את צילום הגופה. כארבעה חודשים מאוחר יותר, כאשר רוזה פרקס סירבה לפנות את מקומה באוטובוס במונטגומרי שבאלבמה בדצמבר 1955, היא אמרה שחשבה אז על הליניץ שנעשה באמט. אולם, הצחיז של טיל מעולם לא נענשו: שני הנברים הלבנים שהואשמו ברצח, רוי בריאנט וג'יי-וו מיילאם, זוכו על ידי חבר מושבעים לכן כולו.

עשורים רבים לפני תנועת המחאה Black Lives Matter, הרצח האלים של טיל בן ה-14 זעזע את אמריקה והבהיר כי הגזענות והשנאה לא נעלמו מהעולם. הליניץ שימש השראה למחזה הראשון של כלת פרס נובל לספרות סוני מוריסון, וכן לפואמה מאת המשורר לנגסטון ולשיר של בוב דילן. נכתבו עליו ספרים ונעשו עליו שני סרטים דוקומנטריים.

במילים אחרות, כאשר שוץ הלבנה בחרה לצייר את ארון הקבורה הפתוח של טיל, היא ידעה היטב שהיא נכנסת לשדה מוקשים תרבותי ופוליטי. לטענתה, היא ביקשה להעניק לסיפור של טיל חיים חדשים באמצעות ציור מופשט המאפשר להישיר מבט אל גופתו. ואכן, הצילום המקורי של הגופה קשה מנשוא: פרצופו המרוסק של הנער מעיד על הסיחוף, האכזריות והשנאה של הצחיז, אשר היכו אותו בשיטתיות עד אשר איבד כל צלם אנוש. הציור הצבעוני של שוץ, לעומת זאת, מאפשר להתבונן בארון הפתוח ולהבין את ממדי האסון מבלי תנובה פיית שעשוייה להביא להססת המבט. זהו ציור המזמין מבט מהורהר, איטי ואמפתי במקום מבט חסוף ומזועזע של כמה שניות.

אולם, נדמה כי עצמת התגובות - והקריאה להשמדת הציור - בכל זאת הפתיעו אותה. **בריאון נרחב** ל"ניו יורקר", שוץ סיפרה כי "היתה תחושה של חוסר וודאות סביב הציור הזה. חשבתי שאולי הנושא הזה נמצא מחוץ לתחום, יותר מדי מחוץ לתחום. אבל אני באמת מאמינה שכל נושא הוא לניסימי, וזו רק שאלה של איך מתעסקים בו. אתה לעולם לא יודע איך משהו יראה בסופו של דבר לפני שהתחלת לעבוד עליו".

הציור, שנקרא "ארון פתוח" (Open Casket), הוא אחד משלושה ציורים של שוץ שנבחרו לבינאלה היוקרתי על ידי צמד האוצרים הצעירים, מיה לוקס וכריסטופר לו (שני הציורים האחרים הם "מעלית" ו"בושה", שאינם עוסקים בגזענות). "ארון פתוח" הוצג בתערוכה של שוץ בברלין לפני מספר חודשים ולא עורר סערה. אולם, ב-17 במארס, ערב הפתיחה החגיגי של הבינאלה בוויטני, אמן אפרו-אמריקאי בשם פרקר ברייט התייצב מול הציור של שוץ כשהוא לבוש טישירט ועליה הכיתוב Black Death Spectacle. מפגינים נוספים הצטרפו אליו במהלך הערב במסרה להקשות על המבקרים בתערוכה לראות את העבודה.

בהמשך, כאמור, האמנית הברטית האנה בלאק כתבה מכתב נסער נגד שוץ וטענה כי "לא ייתכן שאישה לבנה תהפוך סבל שחור לכלי בידורי שמטרתו עשיית רווח" וקראה לאוצרי התערוכה להסיר את הציור ולהשמידו. שוץ, אמנית מצליחה שציירה נחמד בסטומי עתק הנעים בין מאות אלפי דולרים לכמיליון דולר לציור, הבהירה כי "ארון פתוח" מעולם לא עמד - ולא יעמוד - למכירה".

אלפי מילים נכתבו מאז באתרים אמריקאיים החוקרים את סצנת האמנות. **במאמר שפורסם ב-New Republic**, ג'וזפין לינסטון ולוביה נירקי כתבו כי "אמט טיל נרצח משום שאישה לבנה שיקרה לבני האינטרקציה ביניהם. אישה לבנה אשר מחליטה לצייר את פניו המעוותות והמתות של טיל מפגינה בורות לבנה הניסבות ההיסטוריות של הרצח והתפקיד שאישה לבנה אחרת שיקרה בפרשה - האופן הקטלני שבו הגרסה שלה השתיקה וביטלה את גרסתו של הנער השחור".

הציור עדיין מוצג בוויטני, אבל המחאה נשאה פרי: האוצרים החליטו להחליף את הכיתוב המוצג לצד העבודה ולהתייחס לסערה שהציור עורר. בכיתוב החדש מופיעה הצהרתה של האמנית לפיה "הציור הזה אינו עומד למכירה". שוץ מיהרה להכות על חסא בריאיון ל"ניו יורקר" והסבירה כי "לא היה לי מושג איך זה ייראה ללא קונטקסט. האם עדיף לנסות ולעשות משהו בלתי אפשרי, מכיוון שמדובר בנושא שקרוב לליבך, ולהיכשל בכך, או לוותר מראש וכלל לא לנסות? לא יכולתי לוותר מראש".

הקריירה של שוץ תשרוד את המכה הזו (ויש הטוענים שהמחלוקת תנפח עוד יותר את המחיר של עבודותיה), אבל הסערה סביב הבינאלה מעידה יותר מכל על הרגישות האדירה של פוליטיקת הזהויות האמריקאית, אשר עלולה להפוך, במקרים מסוימים, לציד מכשפות. כפי שחלק מבעלי הטורים והמגיבים בארה"ב ציינו, ספק אם ניסיונות צנוורה וקריאות להשמדתה של יצירת אמנות הם מה שעולם האמנות זקוק להם בתקופה שבה הנשיא טראמפ מאיים לייבש תקציבים לגופים פרדליים התומכים בתרבות. לכן, ניסיונות הצנוורה הללו דומים קצת יותר מדי לכיתת יורים שחבריה עומדים במעגל. כשצועקים "אש", אף אחד לא יצא מזה בשלום.

נטע אלכסנדר
התפוח המכני

"התפוח המכני" הוא בלוג על תרבות בכלל, וקולנוע בפרט, בעיקר בניו יורק אבל גם מחוצה לה. נטע אלכסנדר היא עיתונאית ב"הארץ", דוקטורנטית לקולנוע באוניברסיטת NYU ובעלת תואר שני בהיסטוריה ופילוסופיה של הקולנוע מאוניברסיטת קולומביה בניו יורק

כפי שראינו וקראנו ציור כמו 'ארון פתוח' מעלה סוגיות אסתטיות ומוסריות מגוונות. החל בשאלות של ייצוג ונאמנות למציאות, עבור ברגישות תרבותית וכיבוד זכויותיהם של הפרט והקהילה, וכלה בחופש העיסוק והביטוי. הבה דון בחלק מהן.

ברשימה של **נטע אלכסנדר** מצוטטות הכותבות **ג'וספין לוינסטון ולוביה גירקי**. במאמרן שפורסם ב"ניו ריפאבליק" הן מתייחסות לאופן שבו עיבדה האמנית את הצילום בשחור לבן שנותר ממעשה הזוועה והפכה אותו לציור. כאמור, הציור מתבסס על תמונות בשחור/לבן שצולמו בהלוויתו של טיל אמט, שעה שאימו ביקשה שגופתו תינשא גלויית פנים מרוטשות למען יראו כולם את האלימות שספג בנה.

הן טוענות (בתרגום חופשי):

"בציור שלה, שוך מרחח את פניו של טיל והפכה אותם, שוב, לבלתי ניתנים לזיהוי. פסי הצבע שחוצים את הבד נראים כמו תגובה אגרסיבית להתעקשותה של אמו של טיל לצלמו כך. אימו רצתה שהתמונות הללו יעידו על האכזריות הגזענית שהופנתה אל בנה; במקום זאת, שוך התעלמה מהמחווה הזאת וטישטשה את הצילום בדרכה היצירתית [...]"

"צבע פניו של טיל מרצד כאילו הוא חי; הוא נעשה דקורטיבי, כאשר במציאות הוא עבר התאכזרות. צבעי הארון שלו בהירים ויפים, כאשר למעשה רק תצלום שחור-לבן שלו שרד"

2. ננסה לנהל דיון באמצעות שאלות מנחות אלה:

- א. האם צודקות הכותבות בטענתן שאופן הייצוג בציור מטשטש את הזוועה ולכן חוטא למציאות ולמחווה שביקשה אימו של הקורבן לחלוק לו?
- ב. כיצד ניתן לתאר או לבטא באופן אמנותי היבטים אלימים של המציאות? האם יש בתיאור ישיר של אלימות יתרון על פני תיאור עקיף או מעודן שלה? מדוע לדעתך? האם תיאור או ביטוי אמנותי של אלימות עשוי לשרת מטרה כמו העלאה למודעות, למשל? או, האם לאמנות אין כלל תפקיד והיא צריכה להיות מנוטרלת משיקולים שאינם אמנותיים או אסתטיים?
- ג. האם צודקת הכותבת **נטע אלכסנדר** בטענתה כי ביקורות שהוטחו כלפי האמנית הם צורה של "צנזורה" שעשויה לפגוע במטרותיה של האמנות. נמק/י.
- ד. נסו לחשוב מה בין חופש הביטוי ושמירה וכיבוד הפרט או הקהילה.

1. חפש ברשת וקרא על הנער סלומון טקה ז"ל.

2. נעיין ברשימתו של יהל פרג' (עיתון דבר, 19/6/20)

"הוקרה / שנה למותו של הנער סלומון טקה: 7 אמנים מציגים יצירות שנוצרו בעקבות מותו"

בסקירה מוצגות יצירות של שבעה יוצרים אשר בחרו להתייחס לזכר הנער סלומון טקה ז"ל בדרכים שונות. נתייחס כאן לארבע מהעבודות המוצגות ולפרשנות שמספקים/ות האמנים/ות לבחירה האישית שלהם בביטוי וייצוג של הנושא.

"רציתי להוסיף צבע ולתת תקווה: התקשרו אלי מהמאהל שפתחו בשכונה, ואמרו שמתכוונים לעשות פעילות אמנות לחבר'ה צעירים, ושאלו אם אני מעוניין לשים יד. באתי, לא חשבתי פעמיים. ציירתי את סלומון בספונטניות. לא חשבתי יותר מדי. רציתי להשתמש באמנות שלי שלא יראה עצוב או חסר חיים – להוסיף מלא צבע ולתת תקווה. אחר כך ראיתי שציירו אותו בכתבות בעיתונות עם תמונות חשוכות, כתבו שהיה לו עבר פלילי, ציירו אותו כבן אדם רע".

שמעון וונדה

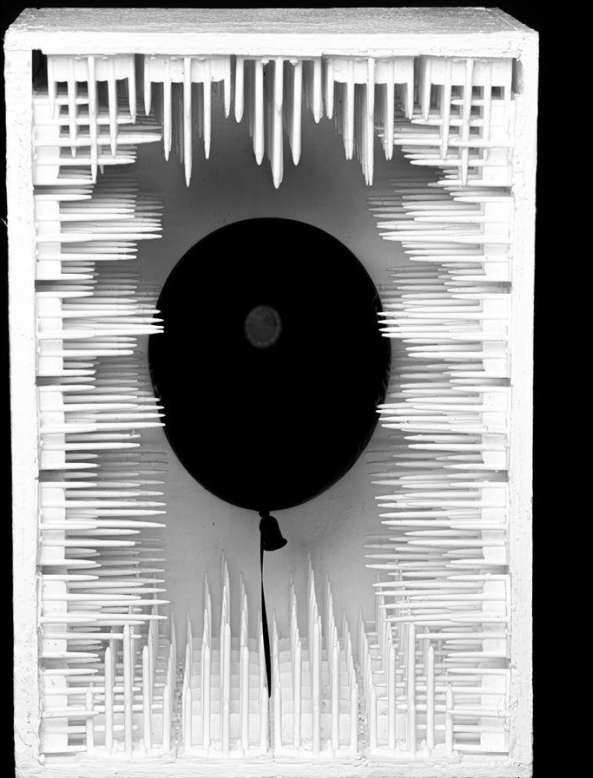
"אותיות מרכיבות מילים, מילים מרכיבות משפטים, משפטים יוצרים משמעות חדשה, ולכן חשוב להשתמש בהם בתבונה רבה [...]"

"לאחר מותו של סלומון טקה ז"ל הופצו בעיתונות ובמדיה ידיעות לפיהן היה לו עבר פלילי ועוד כל מיני שטויות שכביכול אמורות לנרמל את הריגתו. והתקשורת שאמורה להוות כ'צינור' בין האקטואליה לעם חותמת עם הכותרת 'המחאה שהפכה לאנרכיה' במקום 'האנרכיה שהפכה למחאה'. מספיק לשתות לנו את הדם".

בנג'מין סמאין

"זו התחושה של אדם שחור ביום יום – רואים בנו כ"יונים שחורות" שרק עושות רעש, מסריחות ומחרבנות. אסור לנו לחשוב איך רואים אותנו אלא לדעת מי אנחנו ולהמשיך, לא לנסות לעוף. לעוף! יש בי אמונה חזקה שמתעצמת עוד יותר, כשאני מביט ברגליים של הוריי".

בנג'מין סמאין

"כשאני יוצרת אני מתמקדת בתחושה שאני רוצה להעביר – כל אחד חווה גזענות, זה לא יכול לפסוח על מישהו כל עוד הבעיה היא תרבותית. אני לא חושבת שיש קבלה והכלה אמיתית, לא נוצר פה כור ההיתוך הזה. עדיין יש שכונות של אתיופים ושל רוסים, וישובים של בדואים – לא כולם אחים של כולם [...] הרגשתי שאני צריכה להתבטא באיזושהי דרך, להתאבל. באופן אינטואיטיבי פתחתי את האילוסטריטור. כשאני מעצבת אני מתכננת אבל פה פשוט הוצאתי את מה שהיה לי בפנים, לא היה לי מושג איך זה יראה בסוף. היה בזה משהו מרפא".

עדן ילמה

3. סקור את הטכניקות השונות (ציור, פיסול, עיצוב גרפי) בהן משתמשים האמנים השונים.

4. נסה/י לנתח את כל אחד מהאמצעים האמנותיים בהם נקטו האמנים השונים לייצג את סיפורו של סלומון תקה ז"ל (לדוגמה: נדילת הצבע אצל בנג'מין סמאין או מחיקת הפנים אצל עדן ילמה) מה הם מבטאים או מסמלים לדעתך?

5. נסו ליצור בכל אמצעי שברשותכם/ יצירת אמנות המתייחסת לנושא האלימות ונמקו את בחירותיכם/ ליצירה (טכניקה, אמצעים אמנותיים וכו').

בהצלחה!